

Voorjaarsexcursie Fort bij Rijnauwen en Werk aan de Groene Weg

Erik van der Spek, Michel van Adrichem, Regina Oors, Jap Smits, Jan Smit & John Smit

We waren te gast bij boswachter Bert van Dijk van Staatsbosbeheer en bezochten twee onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, sinds kort Unesco Werelderfgoed. Dat forten aantrekkelijke locaties zijn voor Hymenoptera hebben we in 2011 gezien tijdens onze zomerexcursie waarbij we onder andere Fort bij de Ruigenhoekse Dijk bezochten (Spek 2012). We vonden toen op het fort 21 soorten wilde bijen en 18 soorten wespen. In 2020 zijn twee andere Utrechtse forten, Lunet 1 en Lunet 2 onderzocht door EIS, (Smit 2020), met 54 soorten wilde bijen. Met als bijzonderheden groene zandbij *Andrena viridescens* en breedkaakgroefbij *Lasioglossum laticeps*. De indruk bestaat dat de groene zandbij in deze regio wel eens aan deze oude vestingwerken gebonden zou kunnen zijn.

Tijdens de excursie zijn 39 soorten bijen waargenomen. Vier soorten staan als kwetsbaar op de Rode Lijst 2018 vermeld, waaronder de weidebij *Andrena gravida*, de groene zandbij, de grote koekoekshommel *Bomus*

vestalis en de bonte wespbij *Nomada bifasciata*. Voor beide vestingwerken is de soortenlijst aanzienlijk uitgebreid t.o.v. de gegevens uit de NDFF Nationale Database Flora en Fauna. De weersomstandigheden waren tijdens de excursie matig. Van zowel de zwart-bronzen zandbij *Andrena nigroaenea* als de viltvlekzandbij *Andrena nitida* zijn exemplaren met een parasitaire waaier vleugelige *Stylops militae* aangetroffen.

Fort bij Rijnauwen AC 142-454/453

Fort bij Rijnauwen is het grootste vestingswerk van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het gebied is circa 31 hectare groot. Samen met Fort bij Vechten moest het één van de zwakste punten in de linie verdedigen, een brede strook grond aan weerszijden van de Kromme Rijn, die niet onder water kon worden gezet. Daarnaast kon vanaf dit punt de strategische spoorlijn Utrecht-Arnhem onder vuur worden genomen. Het fort is gebouwd tussen 1868 en 1875 en bestaat uit bomvrije kazernes, kruithuizen, manschappenverblijven, kazematten, flankbatterijen, groepsschuilkelders en een groot terreplein (oefen- en paradeplaats). Door zijn bouwstijl en gaafheid is het fort historisch gezien uniek.

Ontwikkeling Fort bij Rijnauwen

Maar ook als natuurgebied is het van grote waarde. Vanwege zijn militaire functie was het Fort bij Rijnauwen tot 1977 hermetisch afgesloten. Hierdoor kreeg de natuur volop de kans zich te ontwikkelen. Er ontstond een schraal grasland met zeldzame bloemen en het is een paradijs voor veel (bedreigde) planten en

Figuur 1. Koffiepauze op Fort bij Rijnauwen. Foto Jap Smits.

dieren. Zo zijn er 200 soorten planten waaronder een orchidee, korstmossen en bijzondere paddenstoelen gevonden. Ook vinden dassen, vossen, reeën, buizerds, vleermuizen en ijsvogels er hun thuis.

Tijdens de excursie zijn hier 33 soorten bijen vastgesteld, waarvan 13 nieuw voor dit gebied. Volgens NDDFF waren er tot dat moment 20 soorten uit het gebied bekend. Mooi is dat kon worden vastgesteld de als kwetsbaar op de Rode Lijst vermelde groene zandbij *Andrena viridens* nog in het gebied aanwezig is (Reemer 2018).

Werk aan de Groeneweg, Groeneweg Schalkwijk AC 141-442

Werk aan de Groeneweg, onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, oogt niet als fort. Het werk bestaat uit kleine betonnen kazematten die fungeerden als posten voor één schutter. De wat grotere piramidevormige bunkers zijn groepsschuilplaatsen. De hoogstamfruitbomen zorgen voor een bijzonder decor.

Als je door de historische loopgraven loopt, ga je terug in de tijd. Het verdedigingswerk heeft nog helemaal haar oorspronkelijke vorm. Een deel van de vijftig betonnen groepsschuilplaatsen kun je van binnen bekijken. Recent zijn hier nog donkere klaverzandbij en borstelwespbij waargenomen.

Tijdens de excursie zijn 17 soorten bijen vastgesteld, volgens NDDFF waren er tot dat moment 8 soorten uit het gebied bekend. Tien soorten zijn nieuw uit het gebied gemeld. Waaronder de kwetsbare Rode Lijst soorten weidebij *Andrena gravida* en de bonte wespbij *Nomada bifasciata*.

Literatuur

- Reemer, M., 2018. Basisrapport voor de Rode Lijst Bijen. - EIS Kenniscentrum Insecten, 171 p.
Smit, J.T., 2020. Bijen en wespen in vijf gebieden in Utrecht. - EIS Kenniscentrum Insecten, EIS2020-13: 47 p.
Spek, E. van der, 2012. Zomerexcursie 2011, Fort Ruigenhoekse Dijk e.o. - HymenoVaria 4: 10-12.
www.Staatsbosbeheer.nl (gebiedsbeschrijvingen)

Figuur 2. Werk aan de Groeneweg op zoek naar bijen. Foto: Jap Smits.

Werk aan de Groene Weg.

Summary

On 24 April 2021 the excursion in the spring went to Fort bij Rijnauwen and the Werk aan de Groeneweg, which are parts of the Nieuwe Hollandse Waterlinie. There are 39 species of bees observed. Four species are listed as vulnerable on the Red List 2018, among them *Andrena gravida*, *Andrena viridescens*, *Bomus vestalis* and *Nomada bifasciata*.

Tabel 1. Waargenomen soorten bijen op Fort bij Rijnauwen en

Bijen	Apidae	Z	T	RL	Rijnauwen	Groeneweg
witbaardzandbij	<i>Andrena barbilabris</i>	a	o/+	TNB	x	
goudpootzandbij	<i>Andrena chrysoseles</i>	a	o/+	TNB		x
asbij	<i>Andrena cineraria</i>	a	o/+	TNB	x	
wimperflanzandbij	<i>Andrena dorsata</i>	a	o/+	TNB	x	x
grasbij	<i>Andrena flavipes</i>	a	o/+	TNB	x	x
weidebij	<i>Andrena gravida</i>	z	t	KW		x
roodgatje	<i>Andrena haemorrhoa</i>	a	o/+	TNB	x	x
gewone dwergzandbij	<i>Andrena minutula</i>	z	o/+	TNB		x
zwart-bronzen zandbij	<i>Andrena nigroaenea</i>	z	o/+	TNB	x	x
viltvlek zandbij	<i>Andrena nitida</i>	a	o/+	TNB	x	x
vroege zandbij	<i>Andrena praecox</i>	a	o/+	TNB		x
witkopdwergzandbij	<i>Andrena subopaca</i>	a	o/+	TNB	x	
grijze zandbij	<i>Andrena vaga</i>	a	o/+	TNB	x	
roodbuikje	<i>Andrena ventralis</i>	z	o/+	TNB	x	

Bijen	Apidae	Z	T	RL	Rijnauwen	Groeneweg
groene zandbij	<i>Andrena viridescens</i>	z	t	KW	x	
gewone sachembij	<i>Anthophora plumipes</i>	a	o/+	TNB		x
akkerhommel	<i>Bombus pascuorum</i>	a	o/+	TNB	x	x
aardhommelgroep	<i>Bombus terrestris</i> -groep	a	o/+	TNB	x	x
steenhommel	<i>Bombus lapidarius</i>	a	o/+	TNB		x
grote koekoekshommel	<i>Bombus vestalis</i>	z	t	KW	x	
grote zijdebij	<i>Colletes cunicularius</i>	a	o/+	TNB	x	
gewone geurgroefbij	<i>Lasioglossum calceatum</i>	a	o/+	TNB	x	
breedkaakgroefbij	<i>Lasioglossum laticeps</i>	zz	o/+	TNB	x	
kleigroefbij	<i>Lasioglossum pauxillum</i>	z	o/+	TNB	x	
zesvlekkige groefbij	<i>Lasioglossum sexnotatum</i>	z	o/+	TNB	x	
bonte wespbij	<i>Nomada bifasciata</i>	zz	t	KW	x	x
rood-zwarte dubbeltand	<i>Nomada fabriciana</i>	z	o/+	TNB	x	x
gewone wespbij	<i>Nomada flava</i>	a	o/+	TNB	x	
gewone kleine wespbij	<i>Nomada flavoguttata</i>	z	o/+	TNB	x	x
kortsprietwespbij	<i>Nomada fucata</i>	a	o/+	TNB	x	x
smalbandwespbij	<i>Nomada goodeniana</i>	z	o/+	TNB	x	
roodharige wespbij	<i>Nomada lathburiana</i>	a	o/+	TNB	x	
sierlijke wespbij	<i>Nomada panzeri</i>	z	o/+	TNB	x	
gewone dubbeltand	<i>Nomada ruficornis</i>	a	o/+	TNB	x	
rosse metselbij	<i>Osmia bicornis</i>	a	o/+	TNB	x	
grote bloedbij	<i>Sphecodes albilabris</i>	a	o/+	TNB	x	
roestbruine bloedbij	<i>Sphecodes ferruginatus</i>	zz	o/+	TNB	x	
glanzende dwergbloedbij	<i>Sphecodes geoffrellus</i>	z	o/+	TNB	x	
vroege bloedbij	<i>Sphecodes rubicundus</i>	zz	o/+	TNB	x	

RL = status Rode Lijst 2018

KW = kwetsbaar

TNB = thans niet bedreigd

Z = zeldzaamheidsklasse

a = algemeen

z = vrij zeldzaam

zz = zeldzaam

T = trend

o/+ = stabiel/toegenomen

t = afgenomen

Tabel 2. Overige waarnemingen van Fort bij Rijnauwen en Werk aan de Groene Weg.

Overige waarnemingen		Rijnauwen	Groeneweg
Duitse wesp	<i>Vespula germanica</i>	x	
gewone wesp	<i>Vespula vulgaris</i>		x
gespikkelde wolzwever	<i>Bombylius medius</i>		x